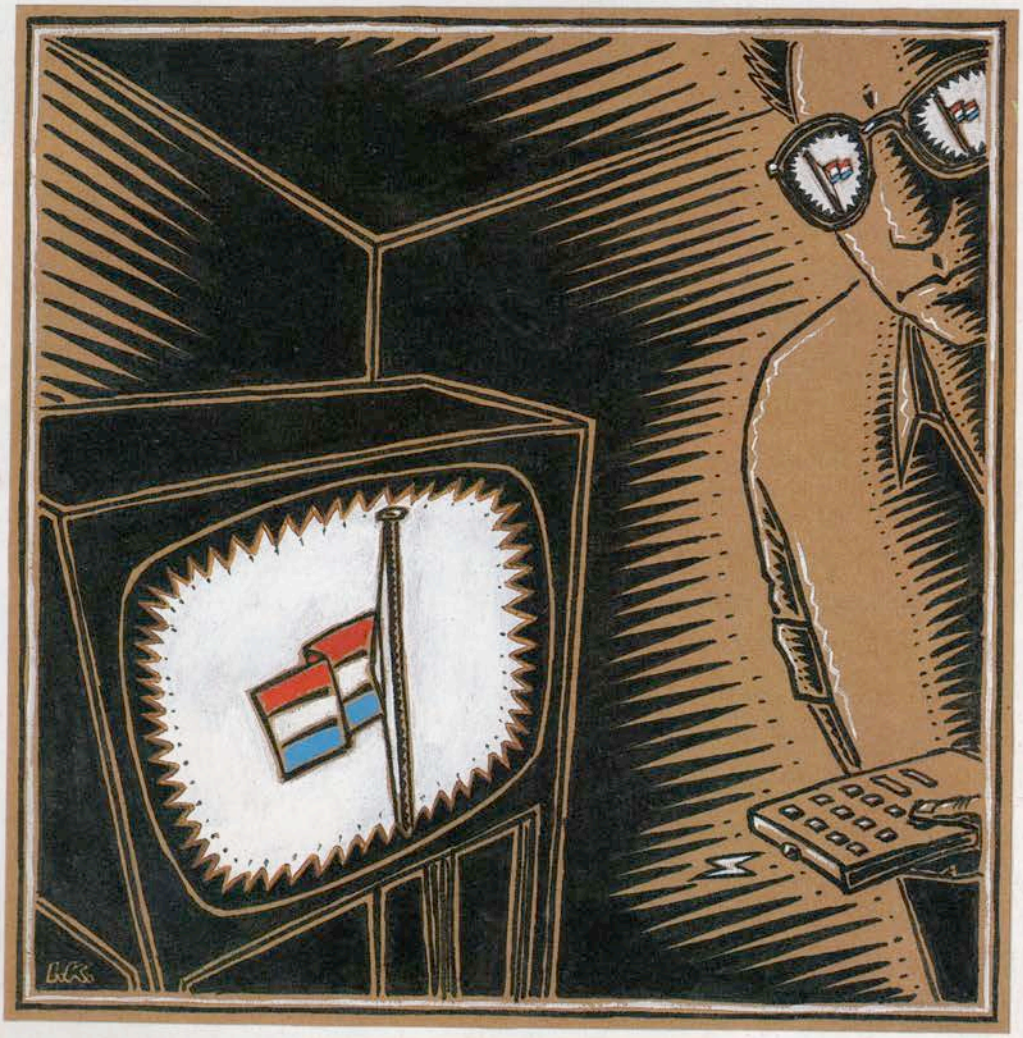
HEEFT D66 WEL MINISTERS?

ELSEVIER

47e JAARGANG/NR 18/4 MEI 1991

GENOEG!

Een jonge generatie neemt afscheid van W.O. II

Ned. Antillen NA f 7.25; Suriname Sur.f 8.40; België Bfrs. 99.00; Duitsland DM 6.75; Spanje Ptas. 514.00; 8 710802 000017 Oostenrijk Os. 69.00; Frankrijk Ffrs. 17.00; Italië L. 2850.00; Zwitserland Sfrs. 6.70

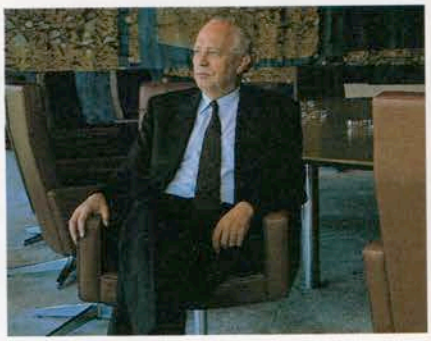
ELSEVIER
47e JAARGANG/NR 18/4 MEI 1991

Afscheid van WO II

Hun ouders waren kleuters tijdens de oorlog. Het verhaal over de fiets zonder banden, gestolen door de Duitsers, verveelt hen. Ze houden op 4 mei om acht uur uit beleefdheid even hun mond, maar hangen geen vlag halfstok. Ze hebben geen vlag. Ze lazen op school 'Het bittere kruid' en 'Het behouden huis', maar hebben het boek van de oorlog nu uit. WO II: niet langer de lakmoesproef voor goed of fout. Drie jonge Elsevier-verslaggevers op zoek naar het oorlogsgevoel onder leeftijdgenoten. 12

Omslagillustratie: Illustratie Kollectief

Hans Tietmeyer

In een veranderlijk, onzeker Europa is een harde, waardevaste mark de enige zekerheid die de Duitsers hebben. Zij voelen er weinig voor om hun munt in de grote Europese smeltkroes te gooien. Hans Tietmeyer, directeur van de Duitse centrale bank, eist van de landen die toetreden tot de nieuwe Europese Monetaire Unie een examen in financiële stabiliteit. 68

Keuzeprent

Zijn werk vertoont een sterke hang naar ordening, maar het barokke trekt evenzeer. Als hij niet was gaan schilderen, was hij verzamelaar of ontdekkingsreiziger geworden. De lyrische abstracten van Piet Warffemius zijn ontstaan uit een gevecht om de harmonie. Rauwe blues en tederheid in Elseviers Keuzeprent. 104

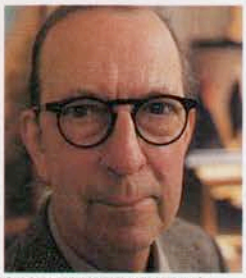

Vermoeidheid

Pijn, koorts, concentratie- en geheugenstoornis, maar het ergst is de dodelijke vermoeidheid. Kleine handelingen zijn een zware opgave, werken is er nauwelijks bij. Hoeveel levens erdoor vergald worden is niet bekend. Vermoedelijk is het een virale aandoening. De ellende van het Chronisch-Vermoeidheidssyndroom. 122

PROF. DR. JOB DE RUITER: 'Kindermishandeling is het ergste wat er is. En dat in combinatie met het mooiste wat er is, het gezin.' De oud-minister en gewezen procureur-generaal in Amsterdam gaat de wetenschap dienen. 26

CONSTANT NIEUWENHUYS: 'Moderne kunst lijdt aan de eigentijds-terreur. Als je terugkijkt, lijkt het of je een soort *entartete Kunst* maakt.' Een revolutionair schilder over geëngageerd kunstenaarschap. 92

BOUDEWIJN BÜCH: 'Ik ben te oud geworden om mijzelf van kant te maken, maar met dit vooruitzicht had ik op mijn twintigste geen seconde getwijfeld.' De schrijver keert terug naar de plaats waar de pijn en het geluk begonnen. 98

ALEKSANDR ZINOVJEV: 'Zo gauw ze zich sterk genoeg voelen smijten ze Gorbatsjov eruit.' De schrijver/filosoof vindt in het huidige Russische systeem vrienden gevaarlijker dan vijanden. 55

Nicaragua

De krottenwijken in de hoofdstad Managua groeien snel. Na de verkiezingsnederlaag van de sandinisten ontstond in Nicaragua een wankel politiek evenwicht. Niemand is tevreden, maar niemand weet hoe het verder moet. 46

Van Mierlo I

D66 krijgt 32 zetels, als er nu verkiezingen worden gehouden. Valt de regering, dan is het links-liberale kabinet mogelijk, met zo'n vijf D66-ministers. Over de kandidaten voor die posten zwijgen de Democraten angstvallig. Een speculatief lijstje. 36

Königsberg

De oorlog heeft het hart van de stad verwoest. Duitse namen zijn verdwenen, de bewoners gedeporteerd. Het slot, ooit bewoond door Pruisische koningen, werd op last van Brezjnev afgebroken. Maar de oude Hanzestad, nu nog Kaliningrad, zal weer Königsberg heten. Bezoek aan een 45 jaar lang verboden stad. 132

OMSLAGARTIKEL

12 Genoeg! Een jonge generatie neemt afstand van WO II

BINNENLAND

19 Rooskleurige toekomst voor de huiswerkbranche
23 Tipgeld in strafzaken: 'Met boeven vang je boeven'
26 Professor Job de Ruiter gaat terug naar de collegezaal
32 Column Emma Brunt. Visum
36 Politiek. Het eerste kabinet-Van Mierlo
39 Tumult in Den Haag

BUITENLAND

44 Sovjet-Unie heeft geen tijd meer voor politieke problemen
46 Nicaragua na het sandinisme: de oorlog voorbij, de armoede tegemoet
50 Buitenland kort. Antarctica: Schatten onder het ijs. Angola: Cuba's afmars. Indonesië: Kruidnageldamp
55 De loodgrijze stelligheden van Aleksandr Zinovjev
59 Profiel van Turgut Özal, president van Turkije
61 Uitzichtloze burgeroorlog brengt Afghanistan in isolement

ECONOMIE

68 Hans Tietmeyer: 'Sterkste munten moeten in EMU de toon zetten'
74 De asbestverwijdering in Nederland gaat miljarden kosten
80 Column Nic van Rossum. Chaotische cijferbrij
81 Fiscale vraagbaak
84 De Europese computermarkt staat op instorten
89 Metternich. Koers KBB te laag

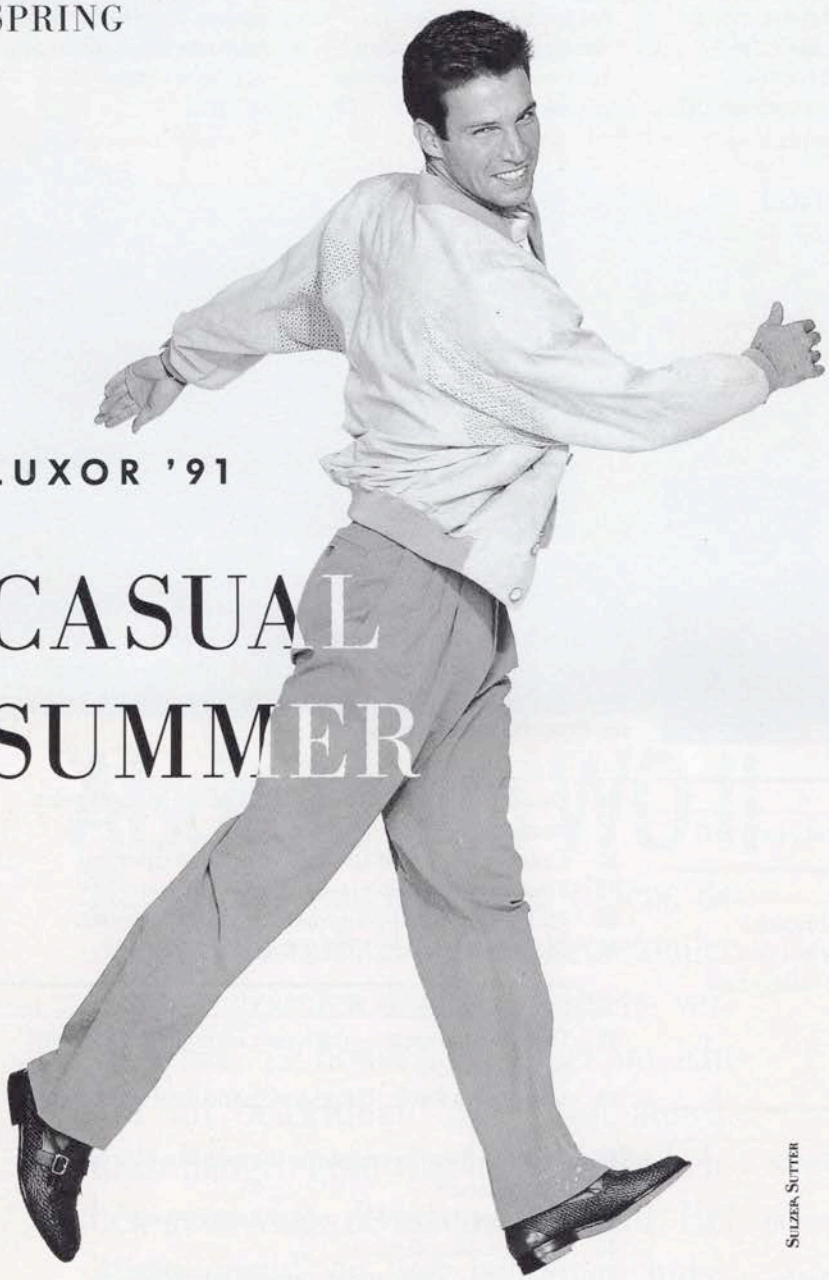
CULTUUR

92 Ontmoeting met revolutionair en kolorist Constant Nieuwenhuys
98 Boudewijn Büch: 'Langzamerhand drijf ik weg van de literatuur'
104 Piet Warffemius en galerie Wansink in Elseviers Keuzeprent
109 Televisie. Jan Mulder over tv van gisteren
110 Boeken. Non-fiction
113 Literatuur. De sentimenten van Jan Siebelink
116 Vorm. Een leven lang waaiers
122 Wetenschap. Het Chronisch-Vermoeidheidssyndroom is een ziekte
128 Dagtekening. Marijke Hilhorst spreekt met Hanna Visser
132 Reportage. Bezoek aan vrijstaat Königsberg

En verder: 8 Brieven 120 Qui mal y pense 138 Denksport 140 Probleem 141 Puzzel
8 Opgave advertenties

BALLY

SPRING

LUXOR '91

CASUAL
SUMMER

SHOES &
ACCESSORIES

Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht, Arnhem, Laren, Leidschendam.

SULZER SUTTER

ELSEVIER

Hoogoorddreef 60, 1101 BE Amsterdam-ZO
telefoon 020-5674911

HOOFDREDACTEUR Joh. L. van den Bossche
ADJUNCT-HOOFDREDACTEUREN Mr. P. B. Brusse, H. J. Schoo
EINDREDACTIE Erica Bouma, Arthur van Leeuwen, Aleid Truijens, Pauline Verburg
COMMENTATOR N. A. G. van Rossum
ORGANISATIE Jaap Froentjes *(coördinator)*
BINNENLAND Bert Bommels, Hugo Camps, drs. Gerlof Leistra, drs. Remco Meijer, drs. Eric Vrijsen
POLITIEK Drs. Frank van Empel, Jan Hoedeman, drs. Jaap Jansen, Arendo Joustra
BUITENLAND mr. Rik Kuethe, G. Philip Mok, drs. W. P. M. Wansink.
CORRESPONDENTEN Lia van Bekhoven *(Londen)*, David Beresford *(Johannesburg)*, Henk Boom *(Madrid)*, drs. W. van Kemenade *(Peking)*, Henk Kolb *(Washington)*, drs. Margreet Strijbosch *(Moskou)*, mr. Sjoerd Venema *(Parijs)*
ECONOMIE Drs. Broer Akkerboom, drs. Annegreet van Bergen, drs. Bob Bosschert, Hans Crooijmans, drs. Clemens Graafsma, Joke M. M. de Gruijter, Connie de Jonge, Hans Kops, Remko Nods
CULTUUR Jan Paul Bresser *(kunst)*, Heleen Crul *(wetenschap)*, Vera Illés, Michel van der Plas, ir. Simon Rozendaal, José van der Sman, Wim Zaal
MEDEWERKERS Emma Brunt, Jan Brusse, Jurjen Bügel, Johannes van Dam, prof. dr. L. J. Emmerij, Rudolf Gruber, Caroline de Gruyter, Paul Hegeman, drs. Dorine Hermans, W. F. Hermans, dr. M. P. van den Heuvel, Marijke Hilhorst, Ineke Holtwijk, Anton Koene, Gerrit Komrij, G.L. van Lennep, Doeschka Meijsing, M. A. Metternich, Jan Mulder, Richard Nations, Cees Nooteboom, Rob van Scheers, Jan Timman, drs. W. A. Verwoerd, prof. dr. P. M. E. Volten, José van Vonderen, Pety de Vries-Ek, mr. G. W. B. van Westen, Win Productions
BEELD EN PRESENTATIE Jan-Maarten de Winter
ART DIRECTOR Jan Flier
VORMGEVING Paul Krooshof, Hans Redegeld, Hein Verdam
FOTOREDACTIE Sake van Delden *(chef)*, Rinus de Hilster, Mary Oosterbaan
SECRETARIAAT Ria Baesjou
DOCUMENTATIE Yolijn van der Krol *(chef)*, Caroline Clijnk *(fotodocumentatie)*
COPYRIGHTS Business, The Economist, Financial Times, Fame, Newsweek, Rolling Stone, Der Spiegel, Time, US News & World Report

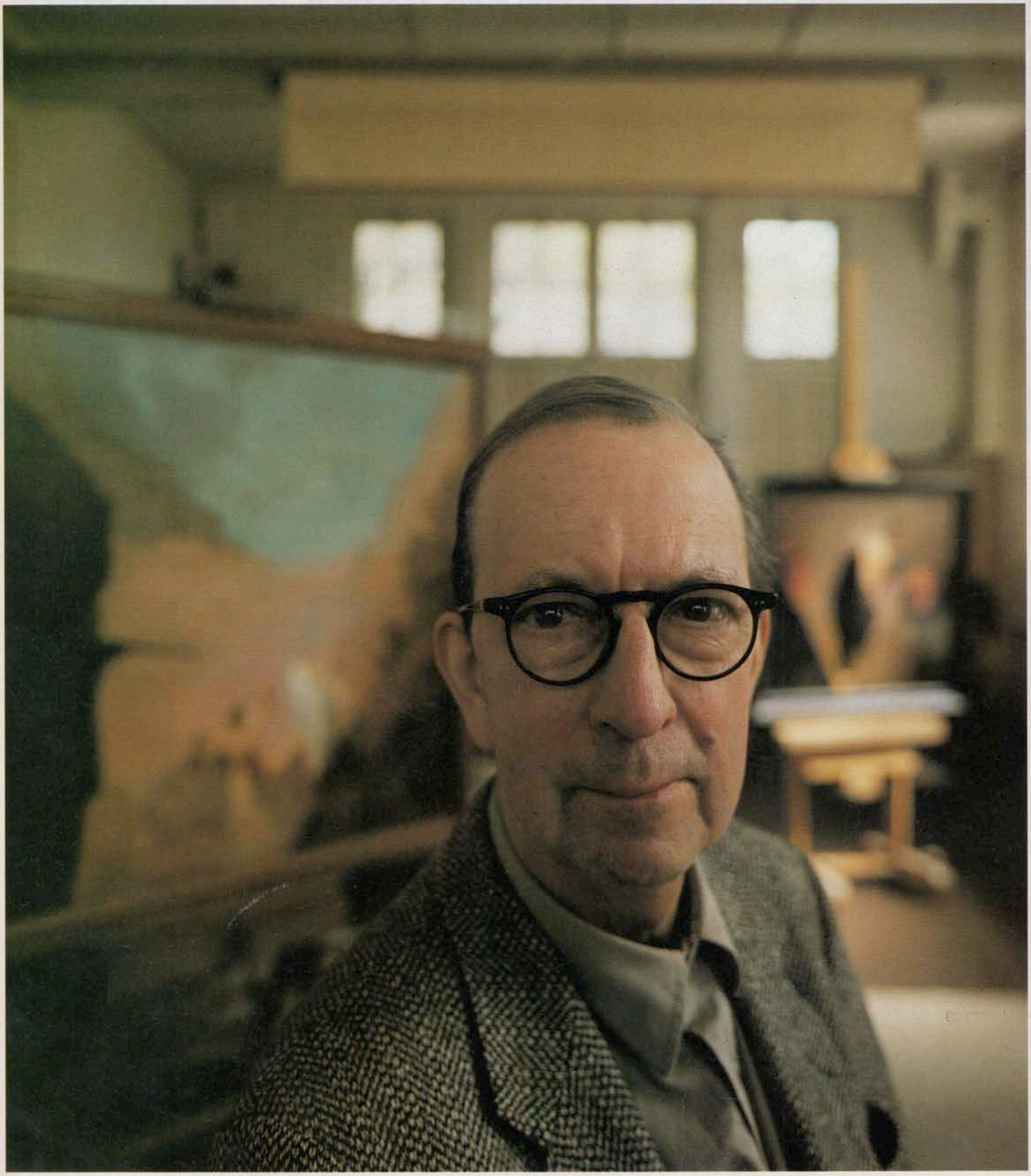
© 1991 BV Uitgeversmaatschappij 'Bonaventura', Alle rechten voorbehouden. Inlichtingen: 020-5674702.

UITGAVE BV Uitgeversmaatschappij 'Bonaventura'
UITGEVER B. van der Valk
ADRESSEN Directie en redactie: Hoogoorddreef 60, 1101 BE Amsterdam-ZO, Postbus 152, 1000 AD Amsterdam. Telef. 020-5674911; telexaansluiting Bonav nl 14013; telefax redactie 020-5674592, telefax overige afdelingen 020-5674398. Administratie en abonnementen: Postbus 2158, 1000 CD Amsterdam, tel. 020-5674555
ADVERTENTIE-EXPLOITATIE Amsterdam, Hoogoorddreef 60, 1101 BE Amsterdam; Postbus 152, 1000 AD Amsterdam, tel. 020-5674911, telexaansluiting Bonav nl 14013. Geldend advertentietarief: no. 36
PRODUKTIE R. J. Fortgens, N. Zelle
SYSTEEMREDACTEUR Ronald J. J. Meijer
DISTRIBUTIE E. J. R. Kösters
ABONNEMENTEN kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Opgave schriftelijk of telefonisch 020-5674555. Abonnementen lopen automatisch door, tenzij 30 dagen voor de vervaldatum schriftelijk wordt opgezegd. Adreswijziging: drie weken van tevoren

INLICHTINGEN OVER ABONNEMENTEN
020-5674555 tussen 9.00 en 16.00 uur

PRIJZEN Elsevier *f* 224,50 per jaar. Postgiro 335900 t.n.v. Bonaventura. Buitenland: België Bfr. 5360 per jaar, Belgische postcheque *(uitsluitend voor Belgische abonnees)* 000.03505.50.89 t.n.v. Bonaventura.
Overige landen: *f* 361,90 per jaar, *f* 190,05 per half jaar. Betalingswijze overige landen: per bankcheque, bankgiro of internationale postwissel t.n.v. Bonaventura.
NABESTELLINGEN Oude nummers uitsluitend telefonisch bestellen (ad. *f* 6,— per ex.) via 020-5674287
ISSN: 0922-3444

FOTO FRISO KEURIS

Constant Nieuwenhuys in zijn atelier

Voor zijn markant verdedigen van de waardigheid van het individu krijgt beeldend kunstenaar Constant Nieuwenhuys zaterdag 4 mei de Verzetsprijs 1991. Aan tafel in zijn Amsterdamse atelier praat hij over een halve eeuw geëngageerd kunstenaarschap, over oorlogen, politiek en de 'eigentijds-terreur' van de moderne kunst. 'Eigenlijk zou weer zo iets als Cobra moeten komen. Kunstenaars die iets teweegbrengen, die aan het denken zetten.'

Verzet in kleur

ONTMOETING MET REVOLUTIONAIR EN KOLORIST CONSTANT

YVONNE VAN EEKELEN

In dit atelier werkt een bezonken revolutionair. Telkens als de storm buiten de bewolking verjaagt, speelt het vensterlicht over de schilderijen. Het zijn momentopnamen van geweld. Een executie van twee mensen in een tropisch landschap. Een vrouw, Justine uit het boek van De Sade, naakt en vernederd op de grond. En een Kafka-achtig verhoor, waarbij de ondervraagde al bij voorbaat is veroordeeld, wat hij ook zegt.

Het is mooi geweld. Een schilderij moet een feest voor het oog zijn, vindt hij. Zachte kleuren glanzen onder het vernis. Nergens een ruw gebaar, nauwelijks bloed. Constant Nieuwenhuys, die ooit als Cobra-schilder samen met Appel en Corneille de kunstwereld schokte met felgekleurde 'kindertekeningen' en daarna met zijn utopische stad *New Babylon* het idool van de Provo's werd, ligt nog steeds dwars. Maar de felheid van toen is mild geworden.

Zijn verontwaardiging is gebleven. Over het leed van de Koerden in Irak, de martelpraktijken en doodseskaders in Zuid-Amerika en de zouteloze Haagse politiek, waar armoe onder het bewind van centrum-rechts of centrum-links nauwelijks meer dan drie dubbeltjes scheelt.

Marxist Constant is een geëngageerd kunstenaar, die zijn werk altijd verbonden heeft met het lot van de wereld. Deze week krijgt hij samen met schrijfster/criminoloog Andreas Burnier de Verzetsprijs, uitgereikt door Stichting Kunstenaarsverzet 1942-1945. Een prijs voor zijn markante verdediging van de waardigheid van het individu, een stellingname die zijn werk van het begin af heeft beheerst.

Zijn atelier in een oud Amsterdams schoolgebouw draagt nauwelijks sporen van verzet. Overzichtelijke kantoorkasten en schappen met schilderijen. Rechts in de hoek een palm en een krokodillehuid op de grond. Alles keurig geordend. Een atmosfeer van rust en vriendelijkheid. Aan de tafel een beschouwende Constant, pratend over bijna een halve eeuw geëngageerd kunstenaarschap. Over politiek, moderne kunst en de oorlogen die zijn leven tekenden. 'Ik heb me altijd sterk bij oorlogen betrokken gevoeld. Dat begon al op de hbs bij de jezuieten, die Franco steunden bij de Spaanse Burgeroorlog. Ik was daar fel tegen en had vaak conflicten met de leraren. Behalve met de tekenleraar, die droeg me op handen. Maar die was dan ook geen jezuïet.'

In de Tweede Wereldoorlog sloot Constant, die toen op de Amsterdamse Academie zat, zich aan bij het kunstenaarsverzet tegen de Duitse Kulturkammer. Later in Parijs schilderde hij het oorlogsgeweld, dat inmiddels ook in Korea was uitgebroken. Een luchtaanval op zijn schilderijenserie *Verschroeide Aarde*, een roepende man voor een brandend huis op het doek *Oorlog* en panische angst op *De Brand*. Geweld, of het nu in Vietnam, Zuid-Afrika of Zuid-Amerika was, leverde telkens weer kunstwerken op. Nu spelen de gestreden Golfoorlog en het drama

van de Koerden door zijn hoofd. Maar het schilderen wil nog niet zo vlotten. 'Oorlogen moeten bezinken en rijpen totdat je ze zo kunt simplificeren dat je er een kunstwerk van kunt maken. Ik kan er niets mee als ik er midden in zit.'

Op de vraag naar het waarom van zo veel geweld en dreiging in zijn werk valt het gesprek even stil. Zijn blik glijdt over het schilderij *Het Tribunaal* in zijn atelier. Opnieuw een verhoor, waarbij het slachtoffer onder zware druk staat. 'Mensen ervaren mijn werk vaak als gewelddadig. Toch laat ik nauwelijks wreedheid of bloederigheid zien. Als je dat vergelijkt met het werk van Max Beckmann bijvoorbeeld. Dat is erg cru. Daarmee schiet je volgens mij je doel voorbij. Ik suggereer het geweld meer en beperk me alleen tot de hoofdlijnen. Zoals in dit schilderij alle aandacht is geconcentreerd op de psychische druk die de ondervrager uitoefent. Geen ontzetting, geen uitputting. Te veel drama leidt alleen maar af.'

Met geweld op zich heeft hij niets, zegt hij. Hij is er nooit direct mee geconfronteerd, maar het raakt hem als mens. 'Dat heeft te maken met mijn karakter. Ik ben een beetje somber en melancholisch van aard; dat maakt je er gevoeliger voor. Zoals in de oorlog de joden bij het Muiderpoortstation bijeen werden gedreven voor deportatie naar het concentratiekamp. Die beelden staan in mijn geheugen gegrift.'

Zijn betrokkenheid geldt zowel mens als dier. Constant, die jarenlang zijn huis vol beesten had — inclusief een grote wolaap die journalisten bij interviews in de armen vloog — schilderde veel dierenleed: een gewonde duif, dode koeien, gevallen paarden en een overreden hond.

In zijn werk neemt hij afstand van het geweld, zoals Rubens de meest gruwelijke scènes met gemartelde heiligen schilderde en zelf een tamelijk onbezorgd leven leidde. 'Rubens heeft zich zeker niet met die gemartelde heiligen geïdentificeerd. Anders heb je geen leven. In die zin ben ik een koele kunstenaar, die zich op zijn werk concentreert.'

Hij noemt het voorbeeld van Delacroix en diens aanklacht tegen de moordpartijen door de Turken op het Griekse eiland Chios. 'Delacroix wilde dat schilderij, dat aan de Parijse Salon was aangeboden, op het laatste moment nog veranderen. Hij had een landschap van Constable gezien met ingenieuze kleurnuanceringen. Die moesten er per se in.' Zo dacht Constant bij *Het Verhoor* ook meer aan de prachtig geschilderde flesjes van Morandi dan aan Amnesty International.

FOTO TOM KAARTSEN

Het Tribunaal

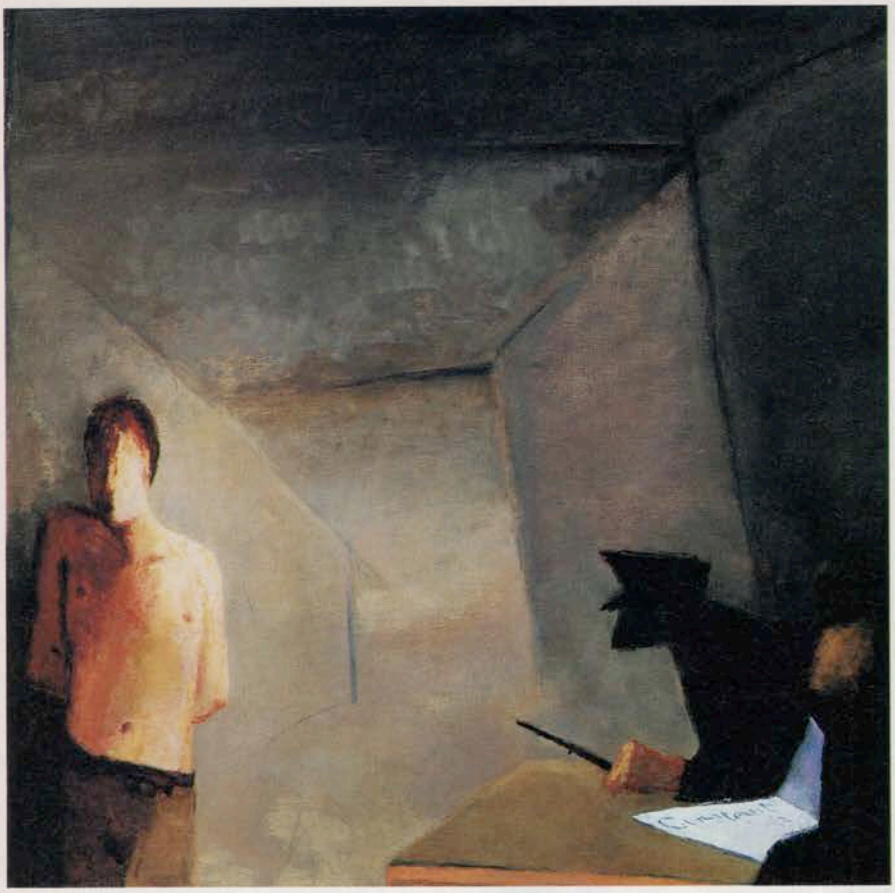
In wezen doet het er niet toe of je een gemartelde gevangene schildert of een bordje met appels, zei hij ooit. Een schilderij blijft voor Constant een '*peinture*', wat er ook op staat. Maar hoe zit het dan met zijn engagement? Hoe verhouden zich de mens en de kunstenaar Constant tot elkaar?

'Engagement zie ik als een prikkel om iets te maken. De actualiteit van het dagelijks leven, zoals nu de onderdrukking van de Koerden, geeft mij een impuls tot schilderen. Maar tijdens al die maanden dat ik aan een schilderij bezig ben, voel ik me niet continu een Koerd of een ander slachtoffer. Dan neemt de kunstenaar in mij het heft in handen en kijkt naar de manier waarop een lichaam of een landschap geschilderd is. Pas aan het eind controleer ik wat er met die oorspronkelijke impuls is gebeurd. Of er genoeg dramatiek in het schilderij zit, of de verontwaardiging die ik gehad heb overkomt. Die drijfveer is voor mij onontbeerlijk. Ik denk niet dat ik zoals Cézanne en Morandi alleen maar appels of flesjes zou kunnen schilderen. Dat is voor mij niet genoeg.'

In zijn hart is Constant op zeventigjarige leeftijd dezelfde revolutionair als in de tijd van Cobra, toen hij de dwangbuis van de bourgeoisie bevocht en de uitgemolken academische kunst met de grond gelijk wilde maken. Met dezelfde bevlogenheid stroopte hij de afgelopen twintig jaar de Europese musea af op zoek naar de oude meesters. Urenlang stond hij voor de *Pietà* van Titiaan en genoot van de groene mantel van Maria Magdalena. Om de paar appels op het tafelkleedje van Cézanne kan hij wel huilen, zo prachtig. De museumtocht heeft hem verrijkt. De confrontatie met de schilderijen zelf, die hij voordien alleen maar van kunstboeken kende, was een openbaring. Nu was de beeldenverzameling in zijn hoofd weer in evenwicht. Als oogst noemt hij vooral de schilders Cézanne, Delacroix, Rubens en Titiaan; zijn grote voorbeelden.

In de kunstkritiek wordt over zijn recente werk, geïnspireerd door de oude meesters, hier en daar gegniffeld. Een enkeling noemt het zelfs 'salonkunst'. Constant, de wereldverbeteraar, bedolven onder het stof van de Grote Traditie? Is de revolutionair er toch niet in gestikt?

Nee, luidt het antwoord. De rustige stem van Constant klinkt voor het eerst geïrriteerd. 'Nieuw is heilig. Zo'n Frans Haks (directeur Groninger Museum — red.), die in zijn museum zo graag het nieuwste van het nieuwste wil hebben en roept dat hij desnoods eigentijdse pannekoeken gaat bakken als hij door zijn bestuur de laan uit wordt gestuurd. De "eigentijds-terreur", daaraan lijdt de moderne kunst. Als je terugkijkt, doe

Het Verhoor

je ouderwets. Het lijkt dan wel of je een soort *entartete Kunst* maakt, die niet door de beugel kan. Terwijl er in de kunstgeschiedenis voortdurend naar het verleden is gekeken. Rubens kopieerde Adam en Eva van Titiaan en voegde er een papegaai aan toe, als nieutje uit het pas ontdekte Amerika. Delacroix, Van Gogh, Cézanne; ze hebben zich allemaal laten inspireren door de traditie. Niet voor niets. De picturale kwaliteit die je daarin kunt vinden is van grote waarde voor je werk. Als je dat overboord zet, gooi je het kind met het badwater weg.'

Als Cobra-schilder dacht hij daar niet anders over. Cobra heeft nooit vernieuwing gewild, benadrukt hij. Het verzet was gericht tegen het academisme van na de oorlog, nooit tegen de grote traditie. Rembrandt telde ook voor de kunstenaars van Cobra, die een schilderij zagen als een dier, een nacht, een schreeuw, een mens of dat alles tegelijk.

Hij loopt naar zijn schilderij van Orpheus, die wordt geflankeerd door twee leeuwen. Een traditionele driehoekscompositie met het hoofd van Orpheus als de top van de driehoek. De figuren doen ongewoon massief aan voor Constant, die zijn vormen vaak uit een paar kleine kleurvlekjes laat ontstaan waardoor ze enigszins vloeibaar lijken. 'Kunsthistorici noemen dit klassiek. Dat zie ik toch anders. Als je nu kijkt naar het neusje van die leeuw. Die springt het beeld uit. Die driehoek staat dus niet rechtop, zoals bij traditionele schilderijen, maar komt het doek uit als een soort wegzwiepende piramide. Waarmee ik wil zeggen, dat ik wel gebruik maak van traditionele technieken, maar niet traditioneel schilder.'

Al zou je willen, je kunt niet terug naar het verleden, meent hij. De afscheidstentoonstelling van de vroegere minister van WVC, Brinkman, in het Haagse Mauritshuis maakte dat nog eens duidelijk. Zijn schilderij Casanova, het vrouwenidool als grote fallus, dat Brinkman jarenlang in zijn werkkamer had hangen, hing er naast een 17de-eeuws schilderij. Een verschil dat zich met welke traditionele techniek dan ook niet laat overbruggen.

Thuis, aan de tafel van zijn woonkamer in een oud Amsterdams grachtenpand, filosofeert hij later op de dag verder over traditie en veranderingen. Elke creatie is een verandering, zegt hij, verwijzend naar Marx. Die schreef in zijn elfde these over Feuerbach dat de filosofie de wereld niet moest beschrijven, maar moest veranderen. Ruim dertig jaar geleden toen hij de maquettes van zijn utopische stad New Babylon maakte, wilde hij een andere wereld. De mensen in deze doorzichtige stad hoefden niet te werken; de mensenhand was vervangen door machines en computers, een volledig geautomatiseerde maatschappij. Ook wonen was overbodig. De mens hoefde alleen maar creatief te zijn. De wereld van nu staat daarvan ver af. Meer vrije tijd is er gekomen, maar die leidt nu vaak tot agressie in plaats van creativiteit, constateert hij. Toch is hij niet teleurgesteld dat zijn New Babylon niet is gerealiseerd.

'Het was een zuiver filosofisch model, bedoeld voor mij om verder te denken.' Geen voorbij ideaal? 'Nee, ik heb geen idealen. Nooit gehad. Ik ben een pragmaticus, geen idealist. Op een gegeven moment was New Babylon afgerond, toen ben ik weer teruggekeerd naar de schilderkunst. Natuurlijk zag ik dat de ontwikkelingen in maatschappij en politiek een andere kant uitgingen. Dat de rechtse partijen linkser zijn geworden en dat links zich heeft aangepast, waardoor ze nauwelijks meer van elkaar te onderscheiden zijn. Dat we in een ontzettend oncreatieve tijd leven. Elk jaar komen er weer wat auto's bij. De criminaliteit stijgt en daalt wat. Ik heb het gevoel dat er vroeger veel meer beweging was. Toch blijft de stelling van Marx voor mij overeind. Die staat los van de actualiteit. Ik voel mij nog steeds marxist.'

Voor Constant leven we nu in de tijd van de grote volgzaamheid. Ook in de kunst. De ene trend volgt op de andere, maar niets dat schokt of werkelijk een ander idee vertegenwoordigt. Waar blijft de revolte? Eigenlijk is er na Cobra nauwelijks iets wezenlijks gebeurd, vindt hij. Wat stijlveranderingen, wat 'ismen', meer niet. Musea verzamelen tegenwoordig porno, zegt hij, verwijzend naar het gefoezel van Jeff Koons met vriendin Cicciolina. En ook daarover maakt niemand zich druk. Schamper: 'Doodordinaire pornografie. Als je dat vergelijkt met De Sade. In zijn werk moet je eerst door pagina's filosofie heenworstelen voordat je een woordje pornografie tegenkomt.' Zijn ogen lichten op. 'Eigenlijk zou er weer zoiets als Cobra moeten komen. Kunstenaars die iets teweegbrengen, die aan het denken zetten.'

Hij blijft zijn eigen revolte voortzetten. Nu niet meer om de wereld te veranderen, maar om een ander beeld van de wereld te creëren op zijn schilderijen. Een verzet in kleur. Want Constant voelt zich behalve revolutionair vooral kolorist. 'Ik denk steeds in kleuren. Elke keer als ik mijn atelier verlaat, heb ik elke vierkante centimeter van mijn schilderij voor ogen. En dan lig ik 's nachts te bedenken welke kleuren ik ga veranderen.' ■